

Předmluva: byla to zem v zemi

9

I. V labyrintu skal

13

Tucet pojmenování pro jednu horu • Krajinná dominanta, ale kam ji zařadit? • Jak vznikala geologická mozaika Vlhoště • První geologické výzkumy • Prvohory – doba, kdy vznikl Český masiv • Druhohorní moře a tři skalní patra na Vlhošti • První patro: Studánecká rokle pod Hvězdou • Druhé patro: pohled z Vlhošťského sedla • Třetí patro: stěny na Vlhošti a okolí Nedamova • Záhada čtvrtého patra • Za vším hledej znělec • Zlom v Ráji • Hrátky s železem • Železo ve znamení Marsu • Uran jako zvláštnost i hrozba • Čtvrtohory: vznik dnešní krajiny • Když se valí kameny • Kouzla skalního reliéfu • Převisy a voda jako základ civilizace • Prameny a studánky • Potok v suché krajině • Holany – centrum rybníkářství • Cesty do všech směrů • Osídlení pod horou • Kámen pro všechny účely • Lezení po Vlhošti • Vlhošť na starších vyobrazeních • Poděkování

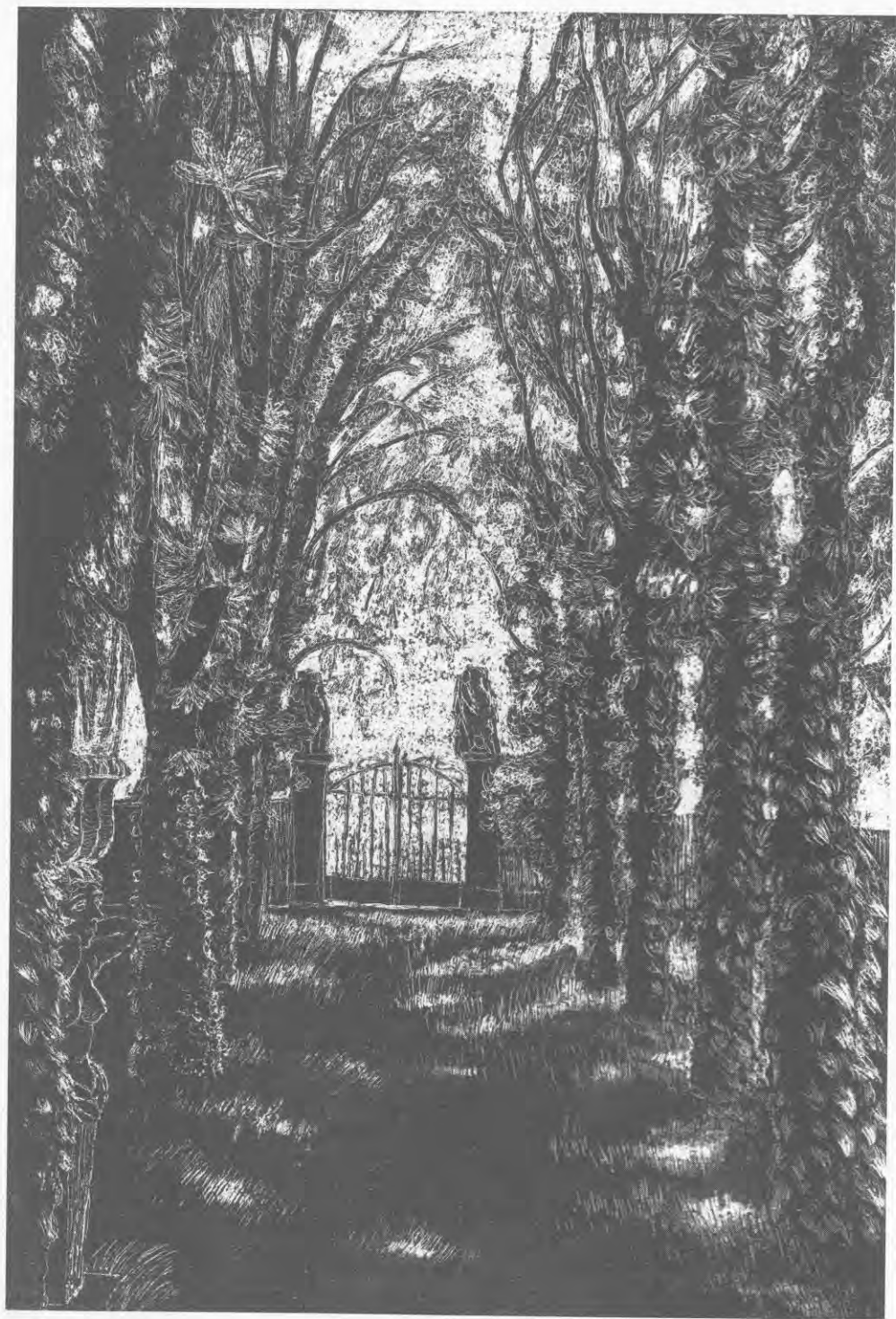
II. Obcházení hory

149

Cirkumambulace • Lhota • Na cestě? • Pískovcový fenomén • Proč Vlhošť vypadá jako kupka sena? • Jak vznikají pískovcové doly? • Pískovcové skály z pohledu sokola • Pískovcové skály z pohledu mravence • Vlhošť jako součást komponované krajiny Zahrádecka? • Výsada či prokletí? • Mezolitici a indiáni • Migrační trasy: symetrický model jižního Kokořínska a Zahrádecka • Jejich myšlenkový svět • Šaman na Kouzelném vrchu • Posvátná místa: usedlíci mají místo, nomádi mají prostor • Objevování krajiny pod Vlhoštěm • Černé louže • Krápací studánky • Ze Strážníku na Máselník a odtud do Lešnice • Ohně a ohniště • Ostrovy a ostrůvky • Trojská válka a lužická krize v Kravích dolech pod Dřevčicemi • Úplná proměna lesního prostředí • Sahara a bezděžská tajga • Železité horizonty • Vzestup lesa • Buky jako osobnosti • O vodě mezi želvou a syslem • Krajina 19. století • Jíst ze stejných stromů • Vosy, sršni a klima • Život s vlkem za zády • Posledních třicet let • Lidé – slova, barvy a tóny • Rezervace příznaků • Vlhošť jako mraveniště, do kterého nad ránem chodí spát hvězdy • Hory vhodné k obcházení • Totální hora • Poděkování

Použitá literatura	261
Přílohy	277
Příloha 1: Glosář pomístních názvů • Příloha 2: Pověsti z okolí Vlhoště • Příloha 3: Významné převisy • Příloha 4: Návrhy, doporučení a další údaje a názory • Příloha 5: Jak se chovají lidé za krize • Příloha 6: Západní hora, začátek putování	
Summary	309
Zusammenfassung	312
Místopisný rejstřík	315

Předmluva: byla to zem v zemi

Protože to tak musí být. Do kraje pod horou jsem přišel dvakrát. Poprvé jako ten, jímž jsem se narodil, podruhé jako ten, kým jsem se stavěl být na tomto světě – a kým jsem se, na samém odchodu z něho, opravdu stal.

Miloš Urban, Hastrman. *Zelený román*

Vlhošť je kopec v severních Čechách. Vypadá jako Říp, ale je o něco větší – má výšku 614 metrů. Leží pár kilometrů na východ od Ústěka, asi 10 kilometrů jihozápadně od České Lípy a asi 15 kilometrů západně od Máchova jezera. Ze severu je omezen obloukovitou sníženinou, ve které leží nejkrásnější rybníky severních Čech, jako je Dolanský, Milčanský, Holanský či Novozámecký rybník a dále k jihovýchodu Máchovo jezero a Břehyňský rybník. Ze všech ostatních stran jej lemují pískovcové rokle. I když jsme nepočítali ty úplně nejmenší, jen kolem Vlhoště mají celkovou délku 50–60 km. Je to sice jeden kopec, ale leží kolem něj celý skalní labyrint. Cizinci o něm hovoří jako o Kokořínsku. Toto označení je ale historicky vázáno na Kokořínský důl a povodí Pšovky a několik místních toků na jih od Dubé. Oblast je součástí nepřesně definovaných Polomených hor či Dubského Švýcarska, ale v okolí Vlhoště nejčastěji slyšíme trampský výraz „Roverky“.

Karel IV., Josef II., Karel Hynek Mácha, ba i Čtyřlístek se naštěstí zastavili na jeho okraji. Nezanedali žádnou větší viditelnou, a dokonce ani neviditelnou stopu. Není zde pořádná tradice, se kterou bychom se museli vyrovnávat, což je v kulturních dějinách střední Evropy šťastná výjimka. Dějiny šly po okraji skalního labyrintu, duchovní tlápoty minulých staletí směřovaly k Ojvínu, Žitavě a dalším pomezním městům. A hned na začátku můžeme říct proč – je to kraj skoro bez vody. Pramenů je málo. Lidé dřívějších staletí byli z nouze víceméně vegetariáni, ale bez koz a krávy by nepřežili. Dobytek potřebuje mnohem víc vody než člověk. V menších vesnicích lidé vůbec neměli koně, protože pluh a vozy tahal

skot. Kráva patřila k nezbytnostem života stejně jako pole, pár ovocných stromů a palivové dříví.

Místní obyvatelé zmizeli po roce 1945. Byli to německy mluvící rolníci smíšené česko-německé etnicity, jejichž nářečí bývalo nesrozumitelné pro pražské i říšské Němce.¹ Často se mluví o Sudetech, ale ve skutečnosti to byl zanedbaný mezikraj, o který Češi příliš nestáli a z Němec byl daleko. Písciťá půda s bídou uživila všechny vesnické krky a jiná obživa než práce na poli nebo v lese se tady nenabízela. Kroje tu nebyly tak bohaté jako třeba na Domažlicku a lidové slavnosti se povětšinou omezovaly na náboženské poutě. Lidové pověsti jsou plné nemilosrdných pánů, krutých loupežníků, podivných duchů a tajemných světy-
lek v bažinách. Kdyby tu měl Antonín Dvořák skládat slovanské tance, nejspíš by z nich vylezla depresivně magická hudba divoké honby v ovzduší.

Když z vršku Vlhoště opíšeme kružnici o poloměru nějaké tři nebo čtyři kilometry, tedy vzdálenost, jaká by se v jiné krajině dala pohodlně ujít za hodinu, zůstanou uvnitř této oblasti skoro tři desítky archeologických lokalit, které náleží mezolitickým lovcům, rybářům a sběračům. Přebývali zde v malých tlupách a na podzim přecházeli od močálů a jezer v místech dnešních rybníků do suchých pískovcových převisů. Žili způsobem, jaký je typický pro americké lesní indiány nebo sibiřské národy, ale i australští Aboridžinci by se zde dokázali rychle zabydlet. V jejich stopách možná nevědomky kráčí dnešní trampové. Pískovce navíc mají mimořádnou schopnost uchovávat staré cesty, skalní obydlí, rytiny ve skalách, hrádky a poustevny. Nakonec jsme dospěli k názoru, že Vlhošť patří přírodou, památkami i krajinným zasazením mezi několik málo nejbohatších českých kopců, jako je Zlatý kůň, Bezděz, Závist či Třemšín.

Něco posvátné či alespoň hodně staré, neklidné divokosti přebývá v těchto skalách. O Vlhošti se říká, že se na něm setkávají vlkodlaci a do skal sestupují bytosti oblohy. Rozhodně však nehodláme odkrývat – i kdybychom je znali – nějaká krajová tajemství. Snad jen můžeme uvést, že pod Vlhoštěm se stýkají

1 Josef Panáček ve výborné knize *Karel Hynek Mácha v kraji svého Máje* (Severočeské nakladatelství, Liberec, 1970) píše o blízkém Dokesku: „A tak zde v tomto kraji pod Bezdězem žil lid, jenž nikdy neměl své slavné muže a hrdiny. Žil bez nich a možná o ně ani nestál. Ctil boha, pokud mu nebyl vnucován příliš násilně; jestliže mu to vyhovovalo, ctil vrchnost, jež sem občas z Prahy nebo Vídně přijela přesvědčit se, jak dokscké dominium zdárně prosperuje, zda není okrádána nad míru slušností, nebo panstvo přijelo na podzimní hon. Idylka maloměsta. Dalek všeho ruchu, jímž žil či dokonce vřel okolní svět, vzdálen všech hlavních cest, oddělen hlubokými lesy od nejbližších větších sídlišť v jakési enklávě, kde právě pro tuto izolovanost mohl vzniknout velmi odlišný německý dialekt, žil zde lid ve dvou světech: v klopotném shonu dnů a v říši pověstí, zkazek a pověr... Kraj pod Bezdězem si v historickém vývoji vytvořil hospodářskou i duchovní autonomii; byla to zem v zemi... Zde v prostorové a dlouho též hospodářské osamocenosti, nerušeno okolním světem a bez silnějšího vlivu cizího prostředí, vznikalo mnoho lidových pověstí přecházejících z generace na generaci. Lidová tradice si dokonce vytvořila antiheroický epos o životě svérázného, hloupého sedláka Schaufelnáče, jehož chytřá a energická žena mu v páhání jeho mudrlantských hloupostí neustále překážela.“ Podotkneme, že na Klatovsku působil podobný sedlák Bejbl, což je přesmyčka slova „blbeč“, ze kterého později vznikl Špejbl, a z jeho syna záměnou „k“ za „h“ vznikl Hurvínek.

tři velké středoevropské geologické jednotky – jádro Čech neboli bohemikum, lužická oblast neboli lugikum a sasko-durynská část neboli saxo-thuringikum. Pod Vlhoštěm byla poprvé definována „lužická katastrofa“, která před třemi tisíci lety navždy změnila středoevropský les. Ještě o tom všem uslyšíme, protože to je právě mezolitické osídlení a lužická krize, které mají středoevropský význam. A pak tu je samotná krajina – velká zelená skvrna lesů, ve kterých nikdy nestála žádná vesnice, a nad nimi Hora.

Jiří Adamovič sem přišel s trampy v roce 1983 a pak se sem léta vracel. Později sepsal obsáhlou geologickou část návrhu na vyhlášení přírodní rezervace Vlhošť. Tento text jsme chtěli vydat už před skoro dvaceti lety, ale vždycky bylo dost jiné práce. Doba dílu neublížila, právě naopak. Kamil Podroužek přišel mezi obyvatele hradu Helfenburk před nejméně 35 lety. „To jsme ještě neměli děti,“ zadumaně pronesla paní Hullová v zamyšlení nad rychle ubíhajícím životem. Rodiče Václava Cílka koupili chalupu ve Lhotě někdy v roce 1980. Každý z nás má, i když z jiného úhlu, zkušenost s touto zvláštní, bohatou krajinou trvající nějakých třicet let. Je to příběh nejenom hory v labyrintu skal, ale i objevování pískovcového světa, kterému dnes říkáme pískovcový fenomén.

Chodí sem čím dál víc lidí. Jenom za posledních třicet let vidíme nové a stále vychozenější cestičky a na exponovaných skalních okrajích i větší erozi písčité půdy. Když prošlapete vrstvu hrabanky, deště rychle odnesou podložní písek. Nejradši proto máme cyklisty ve slušivých elastických oděvech, kteří se nedívají nalevo ani napravo a rychle projedou kolem, aby si v hospodě v Dřevčicích či Holanech vyprávěli, že dnes ujeli 70 kilometrů! Každý letní den ve vrcholné sezoně děkujeme za jejich sebestřednost zaměřenou na vlastní výkon a jsme rádi, že v lese moc nepřekáží. Ostatním pak sdělujeme, že v této oblasti ze záhadných důvodů přestaly růst houby, borůvky a brusinky, naopak se rozšířila vzteklna a horečka bora bora a navíc se zde namnožili vlci, pokud to není ještě něco horšího. Doporučujeme proto, abyste se, pokud máte rádi svůj klid, zdraví a možná i život, Vlhošti vyhýbali.

Václav Cílek